

Encara sobre Ponç Hug V i el rei Pere II

Stefano M. Cingolani

Al número precedent d'aquesta revista vaig publicar unes notes sobre la participació del comte Ponç Hug V a la guerra del rei Pere II contra els invasors francesos la primavera i estiu de 1285, a les quals remeto per a la narració completa dels esdeveniments (Cingolani 2009a). En aquell treball m'havia proposat d'aclarir el paper del comte d'Empúries en aquesta empresa bèl·lica a partir de la informació que proporcionaven les cròniques. A primer cop d'ull, semblaria que en un cas com el de la invasió francesa de Catalunya, atès que disposem de tres cròniques catalanes contemporànies, a més del testimoni addicional d'algunes de franceses, haurien de quedar poques dades més que servissin per reconstruir els esdeveniments. (Amb l'avantatge addicional que sovint la vivesa de detalls d'una narració històrica no es pot comparar amb la mena d'informació que proporcionen els documents.) També és veritat, però, que aquests ens permeten saber una enorme quantitat de coses que, per diferents raons, no van reportar els historiadors medievals, bé perquè no les van saber, bé perquè no entraven en la seva perspectiva d'interessos. En aquest sentit, refiar-se només dels cronistes pot limitar la comprensió del passat i, de vegades, per molt que pugui semblar paradoxal, ens fa també perdre vivesa en la percepció de les activitats quotidianes, ja que el tractament retòric d'un text selecciona deliberadament el material que forma part de la narració.

Tot això per dir que ara, al canemàs que havia pogut reconstruir mitjançant les dades de les cròniques, puc afegir, gràcies a una investigació més en profunditat en els fons de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que duc a terme actualment, algunes dades addicionals, precisar

alguns punts que ho requerien i completar així una mica més el relat dels esdeveniments. S'ha de dir que sense una edició completa de tota la documentació relativa al comte Ponç Hug serà impossible arribar a conclusions certes. Em limitaré, doncs, a comentar alguns episodis estretament relacionats amb la guerra, sobre els quals he trobat alguns documents que contribueixen a aclarir actes i posicions del comte d'Empúries.

Abans que res, s'ha de dir que el primer episodi en qüestió no és del tot clar i no puc ni tan sols assegurar-hi una participació directa del comte d'Empúries. Ens hem de situar en un moment difícil de precisar entre maig i juny de 1285, quan les tropes franceses són a les planes del Rosselló per intentar passar els Pirineus. El fet a què em refereixo apareix esmentat en documents posteriors. Entre el 23 i el 26 de març de 1287, el rei Alfons ordena al seu tresorer Arnau de Bastida que es tornin uns diners al comte de Pallars i a Berenguer de Puigverd, els quals els havien anticipat a Guillem d'Alfaric, que havia perdut el seu cavall en una cavalcada que tots tres havien fet, juntament amb Dalmau de Rocabertí, Bernat d'Anglesola, Arnau de Corsaví, Bernat Hug de Serrallonga i Jaspert de Castellnou, entre altres nobles en la vall de Banyuls o, com diu un dels documents, a prop de Banyuls (vegeu els docs. 1-3). Sembla que no n'haguessin tret gaire profit, almenys el comte Arnau Roger o Berenguer de Puigverd. Les cròniques no esmenten aquesta cavalcada i és difícil situar-la amb seguretat.

Es poden fer tres hipòtesis a partir d'aquests documents. Bernat Desclot, al capítol 143 de la crònica (citada íntegrament a Cingolani 2009a: 31-2) parla d'una cavalcada que Ponç Hug i el seu germà Huguet havien fet a prop de Cotlliure per

📄 Document 1

Barcelona, 26 III 1287

Arnaldo de Bastida. Cum vos de mandato nostro solueritis et retinueritis a n'Alfarich de quitacione quam solvere debebatis nobili comiti Pallariensis septingentos quinquaginta duos solidos, quos dictus nobilis taxatus fuit solvere in illis tribus milibus solidis qui dari debebant dicto Alferich, pro esmenda cuiusdam equi quem amisit in quadam cavalcata quam dictus nobilis comes et quidam alii nobiles fecerunt in valle de Banyuls, reddatis et restituitis dicto nobili comiti vel cui voluerit loco sui cum dictus comes nichil de cavalcata habuerit supradicta, et facta solutione recuperetis ab eo presentem literam cum apocha de soluto. Datum Barchinone VII° kalendas aprilis (1287). – ACA, Cancelleria, reg. 72, f. 29^v.

[A Arnau de Bastida. Atès que vós, de manament nostre, vàreu pagar i retenir a n'Alfaric cinc-cents cinquanta-dos sous de la quitació que havíeu d'haver pagat al noble comte de Pallars, pels quals el dit noble havia estat taxat de pagar part d'aquells tres mil sous que s'havien de donar al dit Alfaric, en esmena d'un cavall que va perdre en una cavalcada que el dit noble comte i alguns altres nobles van fer en la vall de Banyuls, torneu-la i restituïu-la al dit noble, o a qui ell voldrà en lloc seu, ja que el dit comte no ha obtingut res de la predita cavalcada. I, fet el pagament, recupereu d'ell la present carta i el rebut de pagament. Donat a Barcelona el VII de les calendes d'abril.]

📄 Document 2

Barcelona, 26 III 1287

Arnaldo de Bastida. Cum vos de mandato nostro retinueritis de quitacione nobilis Berengarii de Podioviridi quingentos septuaginta solidos Barchinone, quos taxatus fuit solvere in illis tribus milibus solidis qui dati fuerunt a n'Alfarich, racione cuiusdam equi quem amisit in cavalcata quam nobilis comes Pallarensis, Dalmacius de Rocabertino et dictus Berengarius de Podioviridi et quedam alii nobiles fecerunt apud Baiuls tempore quo gallici intraverunt terram nostram, de qua cavalcata dictus nobilis nichil habuit. Ideo mandamus vobis quatenus dictos quingentos septuaginta solidos solvatis dicto nobili Berengario de Podioviridi vel cui voluerit loco sui, et facta solutione predicta et cetera. Datum Barchinone VII° kalendas aprilis anno Domini M°CC°LXXX° septimo. Et retineatis scribanie nostre viginti octo solidos et sex denarios Barchinone. – ACA, Cancelleria, reg. 72, f. 34^v.

[A Arnau de Bastida. Atès que vós per manament nostre vàreu retenir de la quitació del noble Berenguer

de Puigverd cinc-cents setanta sous de Barcelona, pels quals havia estat taxat pagar part d'aquells tres mil sous que havien estat donats a n'Alfaric, a causa d'un cavall que havia perdut en la cavalcada que el noble comte de Pallars, Dalmau de Rocabertí, i el dit Berenguer de Puigverd i alguns altres nobles van fer a prop de Banyuls al temps que els gals entraren en la nostra terra, de la qual cavalcada el dit noble no ha obtingut res, per això us manem que pagueu els dits cinc-cents setanta sous al dit noble Berenguer de Puigverd, o a qui ell voldrà en lloc seu. I, fet el pagament predit etcètera. Donat a Barcelona el VII de les calendes d'abril de l'any del Senyor 1287. I retenir per la vostra escrivania vint-i-vuit sous i sis diners de Barcelona.]

📄 Document 3

Barcelona, 29 III 1287

[Arnaldo] de Bastida. Cum Guilelmus de Alfaricho in quadam cavalcata quam nobilis Dalmacius de Rocabertino, Bernardus de Anglaria, Berengarius de Podioviridi, Arnaldus de Corçavino, Iaspertus de Castonovo, Bernardus Hugonis de Serralonga et comes Pallarensis fecerunt in guerra gallicorum amiserit [e]quitaturis eius, et super esmenda dicti equi facienda dicto Guilelmo de Alfarico cognoverint nobilis vir Raimundus de Montecatano, senescalus Catalonie et venerabilis prepositus Celsonensis et Iacobus de Bianya qui decreverunt quod dicto Guilelmo solverentur pro esmenda dicti equi duo mille et quingentos solidos Barchinone quos averavit dictum equum valere, volumus ac vobis dicimus et mandamus quatenus dictos duos mille et quingentos solidos remittatis dicto Guilelmo et solvatis equi partibus de quitacionibus otenendis quas solvere debetis pro nobis nobilibus sup[er]ius [...] factum [...] et cetera. Datum Barchinone IIIII° kalendas aprilis (1287). – ACA, Cancelleria, reg. 65, f. 173^r.

[A Arnau de Bastida. Atès que Guillem d'Alfaric en una cavalcada que el noble Dalmau de Rocabertí, Bernat d'Anglesola, Berenguer de Puigverd, Arnau de Corsaví, Jaspert de Castellnou, Bernat Hug de Serralonga i el comte de Pallars van fer en la guerra dels gals va perdre la seva cavalcadura, i respecte a l'esmena que s'ha de fer al dit Guillem d'Alfaric, van comprovar el noble Ramon de Montcada, senescal de Catalunya, el venerable prebost de Solsona i Jaume de Bianya, i van decidir que es pagués al dit Guillem en esmena del dit cavall dos mil cinc-cents sous de Barcelona, que es va comprovar que valia el dit cavall, volem i us diem i manem que lliureu aquests dos mil i cinc-cents sous al dit Guillem i li pagueu en parts iguals les quitacions que heu de pagar als nobles més amunt anomenats [...]. Donada en Barcelona el IIII de les calendes d'abril.]

assaltar un comboi francès. ¿Es tracta d'aquesta mateixa cavalcada, tot i que Desclot no esmenta la presència d'altres cavallers? O es tracta d'una empresa semblant, dirigida contra les línies d'aprovisionament franceses que, abans que l'exèrcit passés els Pirineus, tenien com a base Cotlliure? O, com a tercera possibilitat, hi hem de veure una temptativa de repèllir el contingent francès que havia entrat per Banyuls?

Com ja exposava a l'article precedent, el 10 de juny de 1285 un contingent francès va passar les muntanyes pel pas de la Massana. Així mateix, sembla molt probable que un altre grup de francesos entrés per un altre pas, potser el coll de Banyuls, on era Ponç Hug d'Empúries (una de les raons que, com vaig mostrar, va atreure les sospites sobre el comte i els seus súbdits), ja que, pel que sembla, aquella mateixa nit del 10 de juny un grup havia arribat a Sant Quirze de

Coll de Panissars. Restes de Santa Maria de Panissars. Fort de la Bellaguarda.

Colera. Davant de la impossibilitat de precisar, només es poden fer dues consideracions. La primera és que, si no es tracta de la mateixa cavalcada del comte, ens dóna testimoni d'altres empreses semblants. La segona, és que, si tampoc no hi havia participat, el comte n'havia d'estar assabentat, ja que el grup de cavallers va passar les muntanyes pel costat de la frontera que ell controlava.

També s'ha d'afegir que, tal com deixava entendre Desclot, l'estratègia de les cavalcades i les emboscades als combois que avituallaven l'exèrcit invasor havia estat una de les armes principals del rei Pere per tal d'afeblir la possibilitat de resistència en territori català de les tropes franceses. Sobretot durant els llargs mesos del setge de Girona, l'aprovisionament dels assetjants depenia d'allò que, desembarcat a la base de Roses, era portat per via de terra fins a Girona. Tot sovint les guerres es guanyaven o es perdien més per la logística que al camp de batalla.

El cavall que havia perdut Guillem d'Alfaric era valorat entre dos mil cinc-cents i tres mil

sous, una suma molt important. Hem de pensar que un mul o un rossí, és a dir, les cavalcadures aptes per als desplaçaments, valien uns dos o tres-cents sous. Això ens dóna una idea de l'enorme valor econòmic d'un cavall de batalla, i del temps que havia de costar criar i ensinistrar un cavall d'aquest tipus, prou robust per suportar el pes d'un cavaller armat i prou hàbil per a

les maniobres de la batalla. No era a l'abast de tothom, i, normalment, el rei es veia obligat a fer unes despeses importants per pagar els cavalls, de qualsevol tipus, que les tropes havien perdut mentre eren al seu servei.

Un segon moment que veu, ara amb seguretat, la participació directa del comte se situa durant unes jornades de gran tensió: els dies immediatament successius a la penetració francesa en la plana de l'Alt Empordà. S'havien de comprovar les defenses i decidir si calia resistir o abandonar la zona. El dia 15 de juny el rei és a Castelló. El dia 16, ell i el seu seguici es veuen obligats a abandonar també aquesta vila, indefensible com Peralada, per falta de provisions i pel nombre massa reduït de defensors. És, a més, una plaça perillosa, atesa la presència d'un fort partit de ciutadans decidits a lliurar-se als francesos (eren els 'majors', els homes més influents i rics de la ciutat, mentre la resta de la població es mantenia fidel al rei i al comte), els quals, sempre segons Desclot, s'havien posat d'acord amb els reis de França i de

Mallorca per intentar capturar el monarca. El rei i els seus s'escapen gràcies a un estratagema, per no caure presos dels ciutadans que es volien rendir a les tropes franceses, que ja havien ocupat Roses. La sortida de la ciutat, molt possiblement, va ser molt menys pacífica d'allò que es podia deduir de les cròniques, ja que, com podem desprendre d'un document, el rei a l'octubre havia de recompensar Guillem d'Anglesola, que hi havia perdut una mula i quatre bèsties de càrrega (ACA, Cancelleria Registre 58, f. 71^r).

A l'article anterior em vaig ocupar, sobretot, de les acusacions que havien circulat respecte a la possible vinculació del comte d'Empúries en la penetració dels francesos a l'Empordà. Respecte a això vaig publicar un document amb el qual el rei li reconeixia la fidelitat i el compensava de la pèrdua, que s'esperava momentània, del seu comtat amb tota una sèrie de terres, que el

comte hauria hagut de tornar un cop recuperades les seves possessions. Allò que no vaig poder precisar era la data exacta de la donació, el lloc on havia estat feta, ni quin havia estat el paper del comte Ponç Hug en les fases successives del conflicte. Ara estic en condicions d'aportar més dades.

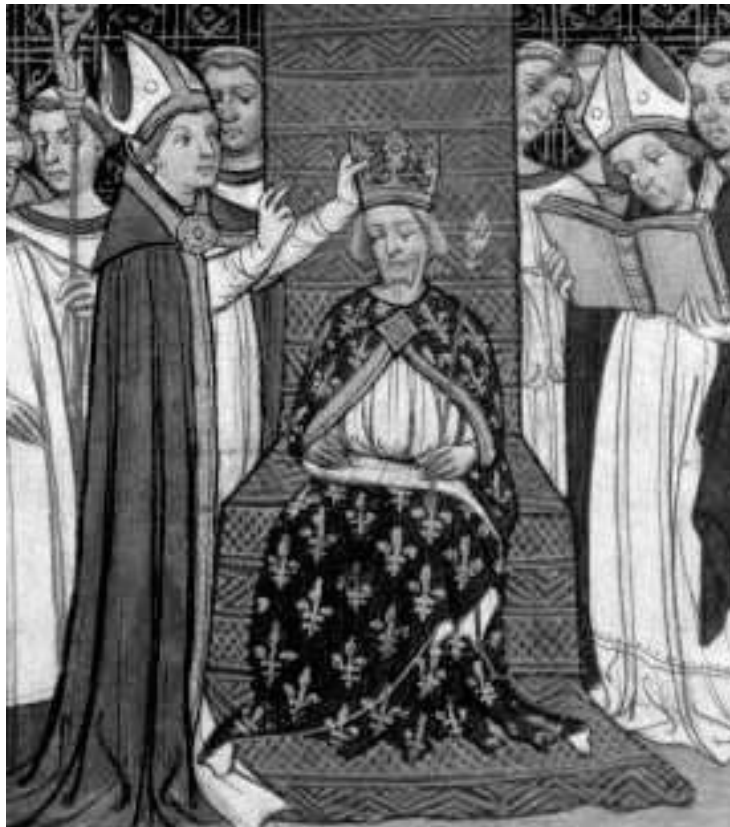
Seguint una hipòtesi de Coll i Alentorn, vaig datar la donació entre el 27 de juliol i el 6 d'agost, ja que el document en qüestió (sense datació) està copiat al registre entre dos documents que

duen aquestes dates. D'altra banda, la transcripció dels documents als registres no sempre seguia un estricte ordre cronològic. Gràcies a la troballa d'un altre document, podem afirmar que, molt possiblement, la donació és anterior: es tracta d'un pergami datat a Sant Celoni ja el 19 de juny, en el qual el comte promet «per ferma i legal estipulació, a vós, senyor rei predit, i als vostres, d'ajudar

i valer a vós i als vostres bé i fidelment amb cavallers, gent i la nostra terra contra tots els enemics vostres, tant reis com fills de reis» i li fa el jurament de mà i de boca (vegeu el doc. 4). El comte fixa les condicions d'aquesta ajuda, precisa que els infants no sortiran del territori del bisbat de Girona, i que, fora d'aquest, el rei haurà de proveir al manteniment dels cavallers.

Observem com el comte emprava una fórmula que era característica de la ideologia del llinatge dels comtes de Barcelona

un cop esdevinguts reis d'Aragó: la imitació dels seus avantpassats. Aquest és un bon exemple de la rèplica dels comportaments i posicions característics de la reialesa per part de l'alta noblesa (Cingolani 2005 i 2009). Ponç Hug recorda en tot moment les bones relacions, la dilecció i fidelitat que sempre hi havia hagut entre els seus avantpassats i els del rei (tot i que, en realitat, no havia estat exactament així), i en virtut de la bona voluntat que el rei especialment en aquells moments li mostrava, «volent seguir l'exemple dels

Coronació de Felip III l'Ardit, qui endegà la croada contra la Corona d'Aragó el 1285. Morí l'octubre del mateix any, durant la retirada de les tropes franceses. *Cròniques de França* (s. XIV).

📄 Document 4

Sant Celoni, 19 VI 1285

Noverint universi quod nos Poncius Hugonis, Dei gracia comes Impuriarum, attendentes debitum naturalitatis, per sinceram dileccionem quam predecessores nostri et nos erga vos dominum Petrum, Dei gracia Aragonum et Sicilie regem, ac predecessores vestros semper fideliter habuimus, et qualiter illustres predecessores vestri nostros predecessores sunt graciis et benivolenciis prosecuti, attendentes etiam gratam et bonam voluntatem per vos nobis nunc specialiter exhibita et ostensam, predecessores nostri vestigia sequi volentes, gratis et spontanea voluntate ac ex certa sciencia, promittimus et convenimus per firmam et legalem stipulacionem vobis domino regi predicto et vestris iuvare vos et valere vobis et vestris bene et fideliter cum militibus, gente ac terra nostra contra omnes inimicos vestros tam reges quam filios regum quam etiam alias quascumque personas extraneas cuiscumque condicionis aut dignitatis existant qui ad diminucionem nominis vestre regies magestatis intendant, vel qui alias dampnum vel offensam vobis vel terre vestre inferre nitantur, et contra quoscumque etiam de dominacione vestra si quos, quod absit, contingerit esse valitores vel fautores aut receptores eorum, aut eis contra vos vel valitores vestros aut terram vestram in aliquo adherere, et inimicis vestris guerram faciemus et dampna que possimus, tamdiu scilicet donec guerra ista seu discordia sit finita. Veruntamen quando nos et milites nostros exigere contingerit extra diocesim gerundensem in valenssam et servicium vestrum, vos in hoc casu teneamini nobis et militibus nostris cunctibus in valenssam vestram in victualibus providere, pedites autem et populares terre nostre non teneamur ducere vel miteri in valenssam vestram vel iuvamen contra aliquos inimicos vestros extra diocesim gerundensem predictam. Item, promittimus et convenimus bona fide per firmam et legalem stipulacionem vobis domino regi predicto quod si aliqui nobilis de dominacione vestra per se, sine favore et auxilio aliquorum extraneorum, vobis guerra fecerint, nolendo seu recusando recipere ius a vobis, quod nos non iuvabimus illos contra vos nec eis asistemus auxilio vel favore, attamen non teneamur, nisi de voluntatem nostram processerit, iuvare vos vel valenssam vobis facere contra eos. Hec autem promittimus vobis domino regi predicto attendere et complere bona fide et sine aliquo malo ingenio sive fraude, sub fide iuramenti et homagii oris et manuum que vobis facimus in presenti. ¶ Actum est hoc terciodecimo kalendas iulii, anno Domini millesimo CC°LXXX° quinto. ¶ Sig(+)num Poncii Hugonis, Dei gracia comitis Impuriarum, qui predicta omnia laudamus, concedimus et iuramus ad sancta Dei Evangelia ac homagium facimus ut superius continetur. ¶ Testes huius rei sunt: Arnaldus ça Ledrera, Petrus Alcherii, Berengarius de Belvis, Petrus Simonis et Petrus de Libiano. ¶ Sig(+)num Berengarii de Ribalta, subdiachconi, notarii publici Sancti Celedonii, qui hoc scribi fecit et clausit, die et anno quo supra. — ACA, Pergamins Cancellaria, Pere II, doc. 486.

[Sàpiga tothom que nós, Ponç Hug, per la gràcia de Déu comte d'Empúries, atenant al deute de naturalesa, per la sincera dilecció que els nostres avantpassats i nós sempre hem tingut fidelment envers vós, senyor Pere, per la gràcia de Déu rei d'Aragó i de Sicília, i els vostres predecessors, i al fet que els vostres il·lustres avantpassats sempre han acompanyat de gràcies i ben voler els nostres avantpassats, atenant també a la grata i bona voluntat per vós a nós especialment exhibida i mostrada, volent seguir l'exemple dels nostres avantpassats, lliurement i espontàniament i de certa ciència, prometem i convenim per ferma i legal estipulació, a vós, senyor rei pedit, i als vostres, d'ajudar i valer a vós i als vostres bé i fidelment amb cavallers, gent i la nostra terra contra tots els enemics vostres, tant reis com fills de reis, com també contra qualsevol altra persona estranya, de qualsevol condició i dignitat, que tingui intenció de disminuir el nom de la vostra reial majestat, o qui dany o ofensa a vós o a les vostres terres intenti aportar, i també contra qualsevol del vostre domini si aquests, que no sigui, es resultessin ser valedors o fautors o acollidors seus, o si ells contra vós o els vostres valedors o la terra vostra en quelcom col·laboressin, i als vostres enemics farem guerra i el dany que podrem, fins que aquesta guerra o discòrdia no s'hagi acabat. Tanmateix, quan calgués requerir a nós i els nostres cavallers en valença i servei vostre fora de la diòcesi de Girona, vós, en aquest cas, esteu obligat a proveir de vitualles a nós i a tots els nostres cavallers que són en vostra valença, així mateix no estem obligats a portar o enviar en valença vostra o ajuda els infants o el poble contra els vostres enemics fora de la diòcesi de Girona. Ítem, prometem i convenim en bona fe, per ferma i legal estipulació, a vós, senyor rei pedit, que si algun noble del vostre domini, per si mateix, sense el favor o l'auxili d'algun estrany, us fes la guerra, no volent o negant-se a rebre el dret de vós, que nós no l'ajudarem contra vós ni l'assistirem amb ajuda o favor, encara que no estiguem obligats, si no ve de la nostra voluntat, a ajudar-vos o fer-vos valença contra ell. Tot això us prometem, senyor rei pedit, atendre i complir amb bona fe i sens mal enginy ni frau, sota la fe del jurament i l'homenatge de boca i de mans que us fem en aquest moment. ¶ Això és fet el tretze de les calendes de juliol, l'any del Senyor 1285. ¶ Signe de Ponç Hug, per la gràcia de Déu comte d'Empúries, que tot això pedit lloem, concedim i jurem sobre els sants Evangelis de Déu i fem homenatge com més amunt es conté. ¶ Testimonis d'això són: Arnau sa Ladrera, Pere Alquer, Berenguer de Bellví, Pere Simó i Pere de Llebià. ¶ Signe de Berenguer de Ribalta, subdiaca, notari públic de Sant Celoni, qui féu escriure i cloure això, el dia i l'any expressats més amunt.]

nostres predecessors» pronuncia el jurament. Ara bé, aquesta promesa, i l'expressió de l'especial bona voluntat del rei, només tenen sentit si acompanyava la donació de terres que el rei li havia fet.

Això significa, també, que el rei no havia dubtat mai de la fidelitat del comte, ja que a tan pocs dies de l'entrada dels francesos a l'Empordà, i de retirada (o fuga) de Castelló, difícilment hagués pogut tenir ocasió per canviar d'idea. Més aviat podria ser que aquest jurament, vist per terceres persones i deslligat de la concessió de terres, hagués fet pensar que el rei demanava la fidelitat del comte justament per comprovar-la, i que això va donar peu als dubtes expressats per les cròniques.

Alguns dies més tard, el 23 de juliol, des de Barcelona, el rei escriu als prohoms i a tots els habitants de les localitats que lliurava a Ponç Hug «in esmendam et recompensacionem comitatus

Sepulchre de Pere el Gran al monestir de Santes Creus.

Impuriarum quem amisit in guerram quam habemus cum regem Francie racione valençe nostre» [a esmena i recompensa del comtat d'Empúries que ha perdut en la guerra que mantenim amb el rei de França a causa de la valença que ens fa], (ACA, Cancelleria Reg. 57, f. 162^v-163^r) i els ordena que obeeixin el comte així com abans l'obeïen a ell, el rei. Es confirma així, si calia, l'estret lligam entre el jurament i la concessió de les terres.

Tot i que no sabem exactament quan, el comte va tornar al rei totes aquestes localitats ben aviat, ja que al codicil testamentari de 3 de novembre el rei cedeix els llocs de Sa Real, Cabra i Forès al monestir de Santes Creus.¹

Un dels aspectes que encara quedava pendent de determinar era l'indret on es trobava el comte al llarg de la invasió francesa. No sabíem del cert si era en una de les places fortes de frontalers, juntament amb altres nobles, o no. Ara estic en condició de dir que era a Hostalric, l'altra gran base de frontalers, juntament amb Besalú, d'on sabem que sortien atacs als combois francesos, tot i que no els tenim documentats amb detall.

Ho sabem gràcies a un document del 5 d'agost (vegeu el doc. 5), en el qual el rei escriu al comte, a Hostalric, a causa d'un conflicte d'autoritat. El comte d'Empúries volia administrar la justícia a les tropes estacionades a la vila, entre les quals n'hi havia de seves, ja que ho considera el seu dret, expressant així de forma clara la seva autonomia jurisdiccional. Per altra banda, Ramon de Montcada, senescal de Catalunya, reivindicava per a ell la jurisdicció, ja que era la màxima autoritat a Catalunya en absència del rei. El monarca va haver de donar la raó al senescal, atès que els soldats eren en terres situades sota el seu domini i, per tant, l'autoritat pertocava a Ramon de Montcada.

Més endavant, el 23 d'octubre, tenim notícies d'un altre conflicte jurisdiccional. Al jurament pronunciat a Sant Celoni el comte havia assegurat que ajudaria el rei contra qualsevol que ataqués

1. N'hi ha més d'una còpia: ACA, Cancelleria Pergamins, Pere II, perg. 495; ACA, Cancelleria, cartes reials, extra sèrie 104; ACA, Cancelleria, varia 21 4, f. 4-5; ACA, Cancelleria, Reg 55, f. 20^v-21^r. En podem llegir l'edició, tot i que amb molts d'errors, a Udina i Abelló (2001).

Un monarca català amb el seu exèrcit. *Vidal Major*, final s. XIII (Los Angeles, J. Paul Getty Museum, ms. 83-MQ-165).

les seves terres, també «contra qualsevol del vostre domini si aquests, que no sigui, resultessin ser valedors o fautors o acollidors» dels enemics. Fidel a aquestes consignes, el comte es preparava a jutjar alguns habitants d'Albons i de Vilar que havien venut menjar als francesos. Però el rei l'atura perquè les dues localitats pertanyien a la seva jurisdicció (vegeu el doc. 6).

Aquestes anotacions, poques i escampades (gairebé unes glosses), afegeixen certs matisos al relat que havia proposat amb anterioritat i el completen perquè ens permeten de penetrar, ni que sigui per un moment, en el campament d'un exèrcit i percebre alguns aspectes de la seva vida (i de l'organització d'una guerra), amb més realisme respecte a la idealització sintètica i literària d'una crònica. Finalment, ens donen la possibilitat de seguir una mica més de prop les actuacions d'un comte, Ponç Hug d'Empúries, que havia vist els seus dominis totalment envaïts pels francesos i, malgrat això, havia decidit seguir el destí del rei i no passar-se al bàndol d'aquells que, en aquella conjuntura, se sentien com a segurs guanyadors. No varen ser pocs els qui col·laboraren amb els francesos: tenim notícies de pagesos i castllans – que possiblement s'hi van veure obligats– i, sobretot, de gairebé tot l'alt clergat del bisbat de Girona i part del petit, als quals el rei, un cop conclosa la guerra, va expulsar de Catalunya sota pena de mort.

Document 5

Barcelona, 5 VIII 1285

Comiti Impuriarum. Intelleximus ex parte nobilis viri Raimundi de Montecathano, senescalci Catalonie, quod vicarius vester impedit ipsum exercere iusticias civiles et criminales inter hominis armorum qui per presenti guerra congregantur et moram trahunt in Hostalrico et locis aliis terre nostre, opponens dictas iusticias ad vos pertinere. Unde cum ad officium senescalcie spectet iusticia tenere de hominibus exercitum et armorum, rogamus et dicimus vobis quatenus permitatis dictum nobilem et officiales suos exercere iusticiam civilem et criminalem in hominibus supradictis quamvis in locis terre nostre moram trahant. Ex hoc enim non intendemus nec volumus vobis vel iuri vestro in aliquo derogari. Datum Barchinona IIII° nonas augusti. – Reg. 57, f. 171^r

[Al comte d'Empúries. Hem sabut, de part del noble Ramon de Montcada, senescal de Catalunya, que el vostre veguer li impedeix exercir justícia civil i criminal entre els homes d'armes reunits per la present guerra i que es troben a Hostalric i altres llocs de les nostres terres, defensant que aquesta justícia us pertany. Per la qual cosa, ja que a l'ofici del senescal pertany tenir la justícia dels homes de l'exèrcit i d'armes, us demanem i us diem que permeteu al dit noble i als seus oficials d'exercir la justícia civil i criminal amb els homes acabats de dir mentre es trobin en la nostra terra. I per això, tanmateix, no volem derogar en res ni vos ni el vostre dret. Datada en Barcelona el quart de les nones d'agost.]

Document 6

Sarrià, 23 IX 1285

Fuit missa littera deprecatoria comiti Impuriarum quod supersedeat procedere contra homines de Albons et de Villario qui vendidisse, dicuntur, victualia francigenis, donec dominus rex sit in ipsis partibus qui providebit super iurisdiccione dictorum locorum quem dominus rex dicit ad eum pertinere. Datum Serrianum IX° kalendas octobris. – Reg. 62, f. 160^r

[Va ser enviada una carta demanant al comte d'Empúries que deixi de procedir contra els homes d'Albons i de Vilar que van vendre, es diu, vitualles als francesos fins que el rei no sigui en aquells llocs, el qual proveirà a jutjar als dits llocs que el senyor rei diu que li pertanyen. Datada a Sarrià el 9 de les calendes d'octubre.]

Bibliografia citada

CINGOLANI, Stefano M., 2005: «Seguir les vestigies dels antecessors». Llinatge, reialesa i historiografia a Catalunya des de Ramon Berenguer IV a Pere II (1131–1285)», *Anuario de Estudios Medievales*, 36, 201–40.

CINGOLANI, Stefano M., 2009: «Tradiciones e idiosincrasias. Las relaciones entre Cataluña y Aragón en la historiografía (siglos XI–XIII)», *La Corona de Aragón en el centro de su historia (1208–1458)*, Saragossa: Gobierno de Aragón, 219–52.

CINGOLANI, Stefano M., 2009a: «El comte Ponç Hug IV d'Empúries i la invasió francesa de 1285», *Mot so razo* 8, 27–40.

UDINA i Abelló, Antoni, 2001: *Els testaments dels comtes de Barcelona i dels reis de la Corona d'Aragó. De Guifré Borrell a Joan II*, Barcelona: Fundació Noguera.

Cavaller amb les armes mal pintades del casal d'Aragó. Pintura al sostre de la catedral de Terol (c. 1300).